

Göçmenlerin Almanca Yabancı Dil Ders Kitaplarında Uluslara göre Ele Alınış Biçimleri ve Sıklık Oranları*

Gönül Karasu⁶³ ve Cihan Aydoğu⁶⁴

Giriş

1950’li yıllarda ve öncesinde henüz resmileşmeyen göçler gerçekleşirken 30 Ekim 1961 yılında Bad Godesberg’de Almanya ve Türkiye arasında gerçekleşen iş gücü göçü antlaşması ile göçler resmi bir boyut kazanmıştır. Avusturya ise Türkiye ile İşgücü Göçü Tedarik Anlaşmasını 1964’de imzalamıştır. Gelen işgücü ilk yıllarda ve takip eden yıllarda Avusturya’da öncelikle inşaat sektöründe, bunu takiben montaj sanayi ve tekstil sektöründe istihdam edilmiştir (Soytürk, 2012, s.2319-2320). Almanya ise gelen işgücünü “imalat, madencilik, inşaat ve hizmet” (Dağhan, 2012, s.55) sektöründe değerlendirmiştir. İlerleyen zaman içerisinde ilk göç edenlerin ikinci kuşağını oluşturan çocukları, dayatılan işlerin yerine artık kendi tercihlerini yapmak istiyorlardı. Dolayısıyla “Gastarbeiter” kavramı 1970’lerde tartışma konusu olmaya başlamıştı. “Ausländische Mitbürger” kavramı 1080’lerde ortaya atılmışsa da bugün artık “Arbeitsmigranten”, “Migranten” ve “Menschen mit Migrationshintergrund” kavramlarını görmekteyiz. “Arbeitsmigranten” az gelişmiş ülkelerden sanayi ağırlıklı şehirlerde işçi olarak çalışan kesime karşılık gelirken, “Migranten” Almanya’da doğmuş ve sınırsız oturma hakkı olan ikinci kuşağa karşılık gelmektedir. “Menschen mit Migrationshintergrund” kavramında ise en az ebeveynlerden birisinin göç etmiş olması ve kendisinin yine ikinci kuşağı temsil ediyor ve Almanya’da doğmuş olmasını gerektiriyor. Bugün Almanya’da nüfus 2014 verilerine göre 81.2 milyondur. Bunun 64.511’i göç geçmişi olmayanlar iken göç geçmişi olanların sayısı 16.4 milyondur (bkz.:bpb.de). Yine 2015 yılı verilerine göre Almanya’da yabancı uyruklular toplam nüfusun içerisinde yüzde 9,72%lik bir orana sahiptir (Statista, 2016). Bunlar sırasıyla: Türkiye (1.506.113), Polonya (740.962), İtalya (596.127), Romanya (452.718), Suriye (366.556), Yunanistan (339.931), Hırvatistan (297.895), Rusya (230.994), Sırbistan (230.427) ve Bulgaristan’dır. (226.926). Avusturya’da yaşayan yabancı oranı ise 1 Ocak 2015 verilerine göre 8,58 milyon toplam nüfusun yüzde 13,3’ü dür (Statista, 2016). İlk sırayı 170.475 ile Alman vatandaşları alırken, ikinci sırayı 115.433 rakamıyla Türk vatandaşları almaktadır. Bunları sırasıyla Sırbistan (114.289), Bosna Hersek (92.527), Romanya (73.374), Hırvatistan (66.475), Polonya (54.262), Slovakya (32.052) ve Rusya (30.032) takip etmektedir. Burada da elde edilen son 2013 yılı verilerine göre göç geçmişi olup Avusturya vatandaşı olanlar nüfusun 19,4’ünü

* Bu çalışma Anadolu Üniversitesi Yayın ve Araştırma Teşvik Projesi tarafından desteklenmiştir.

⁶³Yrd. Doç. Dr. Gönül Karasu Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Almanca Öğretmenliği Programı, Eğitim Fakültesi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir’de çalışmaktadır. E-mail: gkarasu@anadolu.edu.tr.

⁶⁴ Yrd. Doç. Dr. Cihan Aydoğu Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Fransızca Öğretmenliği Programı, Eğitim Fakültesi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir’de çalışmaktadır. E-mail: caydogdu@anadolu.edu.tr.

oluşturmaktadır. İsviçre’de ise toplam nüfus 2014 yılına göre 8.24 milyondur. 1. Ocak 2015 yılının verilerinde toplam nüfusa göre yabancı sayısı ise 2,05 milyondur (24,3%) ve yapılan sıralamaya göre ilk on ülke şu şekildedir (statista, 2016): İtalya (319.165), Almanya (313.756), Portekiz (273.834), Fransa (126.326), Kosova (110.371), İspanya (84.392), Türkiye (68.713), Sırbistan (65.492), Makedonya (64.333) ve İngilizler (43.503). İstatistik veri tabanına göre 2014 yılında İsviçre nüfusunun %64 göçmen geçmişi olmayan, %36 ise göç geçmişine sahiptir (bkz.: bfs.admin.ch 2015).

Yıllar içerisinde Avrupa ülkelerine iş gücü olarak giden birinci kuşağın bir bölümü geri dönerken büyük bir bölümü de buldukları ülkede kalmış, çocukları olmuş, onlar da doğdukları ülkeyi benimsemiş, burada mal mülk edinmişleridir (Bkz.: Yücel, 2015, s.72). Bu konuya ilişkin Çakır dil bağlamını da vurgulayarak şu görüşü dile getirmektedir: “Avrupa’da yaşayan Türkiye kökenlilerin pek çoğu artık iki dile de hâkim olan “Türkiye kökenli Almanyalı, Avusturyalı, İsviçreli” vd. Bu insanlar, Türkiye’ye ait olduğu kadar, yaşadıkları, vatan edindikleri bu topraklara da aittir.” (Çakır, 2015, s.136). Ancak gittikleri ülkenin kültürünü, sosyal yaşamını yakından tanımakla kalmadılar. Köken ülkelerinin kültürünü ve yaşam biçimini görerek sentez bir kültür de meydana getirdiler. Birinci kuşak Türkiye’ye döviz getirirken⁶⁵ ve ülke ekonomisine katkıda bulunurken, ikinci ve üçüncü kuşak eğitim alarak her ülke arasındaki ilişkileri daha da geliştirmişlerdir (Yücel, s.67-68). Bu bağlantılar artık ekonomik içeriğin ötesinde sosyal ve kültürel çeşitliliği içermektedir. Sinema, tiyatro, yayın dünyası artık göç etmiş bu insanların bilgi birikiminden yararlanmakta ve göçmenler de uzun yıllarını geçirdiği ülkeye kendi çeşitliliğini katmaktadır. Gramsci (2000, s.301-303) entelektüelleri geleneksel ve organik olmak üzere iki guruba ayırır. Geleneksel entelektüeller öğretmen, din adamı, memur gibi mesleklere sahip olan kesimdir. Organik entelektüeller ise kendisini yenileyen, otoriteden yönetilmeyen ama temsil ettiği kesimi otoriteye, yönetime, idareye anlatan kesimdir. Bu nedenle hayatın her alanında ve özellikle de yabancı dil ders kitaplarında bu gelişmeye ve çok kültürlülüğe yeterince yer verilmelidir. Çünkü Almanya’da neredeyse nüfusun %20’i, İsviçre’de nüfusun % 24,3’ü ve Avusturya’nın nüfusunun % 13,3’ü yabancı uyrukludur.

Araştırmanın Konusu ve Yöntem

Yukarıdaki verilerden yola çıkarak bu araştırma, geçmişte Almanca konuşulan ülkelere göç etmiş olan ‘iş gücünün’ Almancanın yabancı dil olarak öğretimi kaynaklarında hangi ülkelerin vatandaşları, nasıl, hangi ortamda, hangi bağlamda işlendiklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma yapılırken şu sorulardan yola çıkılmıştır: Almanca yabancı dil ders kitaplarında çokkültürlülük bağlamında farklı uluslardan bireylere yer verilmiş midir? Verildi ise bunlar hangi uluslardır ve sıklık oranları nedir? Bireylerin göç geçmişinden söz edilmekte midir? Kaynaklar arasında oranlar bazında farklılık var mıdır? Bu oranlar Almancanın yabancı dil olarak konuşulduğu ülkelerdeki göç eden insanların ilk on sıradaki ülkeleri ile paralellik göstermekte midir? Bu sorulara yanıt verebilmek için Almanya basımlı olan studio d, Sowieso, Themen neu ile MEB onaylı Deutschstube ve Deutsch ist Spitze adlı 5 yabancı dil kaynağından yararlanılmış ve bu kaynaklarla da sınırlandırılmıştır.

⁶⁵ Almanya’daki İşçi Tasarruflarının Türkiye Açısından Önemi, İşçi Dövizleri, İşçi dövizlerinin tanımları ve Türkiye ekonomisindeki yeri için bkz: Artukoğlu,2005, s.20-29; Atalay,2005, s. 38-76.

Araştırmanın bulguları içerik analizi yoluyla elde edilmiş ve elde edilen bulgular tablolar ile görselleştirilmeye çalışılmış, verilere dayalı olarak yorumu gidilmiştir.

Ders Kitaplarında Yer Alan Göçmenlerin Ülkelere Göre Dağılımı

Yabancı dil kitaplarında öğrenci yabancı dili öğrenirken aynı zamanda erek dilin kültürü ile de bilgi edinmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak amacı Almanyayı yabancı dil olarak öğretme olan beş ders kitabı ele alınmış ve bu ders kitaplarında hangi farklı ulusların yer aldığı, bu ulusların bireylerinin hangi bağlamda öğrenciyi görselleştirildiği tablo yoluyla sayısal verilere dönüştürülmüştür.

Tablo 1. Ders kitaplarına göre ülkelerin dağılımları

Ders kitapları:	Studio d DaF Kurs- und Übungsbuch	Themen aktuell Kursbuch	Sowieso DaF- für Jugendliche	Deutschstube DaF	Deutsch ist Spitze! Schülerbuch
Türkiye	S.16/S.59/ S.141			S.28/S.41 S.44/S.74/	-
Çek Cumhuriyeti	S.8				-
İtalya	S.10		S.22		-
Nijerya	S.10				-
Rusya	S.16		S.23		-
İspanya	S.16 (Kısa süreli)				
Çin	S.65 (Kısa süreli)				
Brezilya		S.13	S.23		
Fransa		S.13			
Japonya		S.13			
İsveç		S.13			
Hindistan		S.13			
Polonya		S.16			
Yeni Zelanda		S.17			
Yunanistan			S.23		
ABD			S.23		
Almanya (kendilerinden Almanyadan giden)	S.138				
Finlandiya	S.176				

Tablo 1’de farklı kitaplarda yer alan toplam 18 ülke adı yer almaktadır. Bunlardan 9 ülke Studio d ders kitabında işlenmektedir. Themen aktuell ders kitabında 7 ülke, “Sowieso” ders kitabında ise 5 ülke yer almıştır. Türkiye basımı ders kitaplarında Deutschstube adlı kaynağa Türkiye dışında başka bir ülkeye yer verilmezken Deutsch ist Spitze! kaynağında farklı ülkeye yer verilmemektedir.

Göçmenlerin Meslekleri, Becerileri ve İçinde Buldukları Bağlam

İnceleme konusu olan ders kitaplarında elde edilen kişiye dayalı bulgular ise Cinsiyet, Meslek, Yaş ve içinde buldukları bağlam açısından 4 kategoride incelenmiş ve bir tablo ile görselleştirilmiştir.

Tablo 2. Göçmen Kimlikleri

	<i>CİNSİYET</i>	<i>MESLEK</i>	<i>YAŞ</i>	<i>BAĞLAM</i>
(Türkiye) s.16 Studio d	Kadın: Ayşe Demir	Ev hanımı Manav dükkanları var	45-50 civarı	Diller ve Biyografi: Manav dükkanları var. Kızı Hazal-Doktor, oğlu Mehmet Tüccarlık eğitimi alıyor.
(Türkiye) s.59 Studio d	Kadın: Emine Sevgi Özdamar	Yazar, Dramaturg	-	Çokdillilik ve dil öğrenme
(Türkiye) s.141 Studio d	Kadın: Güler Erdoğan	1978'de göç eder. Önce temizlikçi olarak çalışır sonra eğitim alıp Kuaför olur.		Çalışma Hayatı: Kendi salonu var ve çırak yetiştiriyor.
(Türkiye) s.28 Deutschstube	Erkek: Ümit Özat	Futbolcu	-	Ünlü bir kişinin okula gelişi (Türk kökenli Alman oluşu vurgulanmış.)
(Türkiye) s.41 D.stube	Erkek: Cengiz amca		-	Berlin'de yeğenini misafir ediyor
(Türkiye) s.44 Deutschstube	Erkek: Ömer Özdemir	Restauran sahibi "Berlin Döner Kebab"	15 yıldır Alm.'da	Berlin'deki Türk restoranlar
(Türkiye) s.74 Deutschstube	Rock Gurubu (Melih, Emre, Fikri Can, Tolgahan)	Müziyen-Öğrenci	-	Metin okuma ve bireylerle ilgili bilgi toplama
(Çek Cum.) s.8 studio d	Kadın: Alice Bradova	Schwarzkopf'da çalışıyor.	-	Diller ve Biyografi: Schwarzkopf firmasında çalışıyor, Linz ve Düsseldorf kentinde ortakları var, sık seyahat ediyor.
(İtalya) s.10 Studio d	Kadın: Gabiella Calderari	Asistan (Hukuk alamında)	26	Alman erkek arkadaşı ile birlikte Münih'de yaşıyorlar.
(İtalya) s.22 Sowieso	Erkek: Aldo Serrano	-	-	Tanışma
(Nijerya) s.10 Studio d	Rebecca Akindutire	Üniversite öğrencisi Daha sonra siyasete atılmayı planlıyor.	-	İsveç, Avusturya ve Almanya'da yaşayan insanları merak eder, firmada çalışır.
(Rusya) s.16 Studio d	çift: Pjotr-Anna Bruckmüller	Pjotr-elektrikçi Anna-ev hanımı	-	Çocukları var: Maria ve Boris. Maria Tüccar. Boris-İşsiz. Aile gelişi 5 yıl olmuş.
s.23 Sowieso	Erkek: Boris Passov	-	-	Tanışma
(İspanya) s.16 Studio d	Erkek: Ramon Rodriguez	Müziyen		Ramon bir Alman ile evli ve ikisi de İspanya'da yaşıyorlar. Dil öğrenmek için Goethe Enstitüsü'ne gelmiş.
(Çin) s.65 Studio d	Kadın: Chunyan.	-	23	Ronshausen'de aile yanında 3 ay kalmış.
(Brezilya) s.13 Themen aktuell	Kız çocuğu: Julia Ornelas Cunha	Öğrenci	Çocuk 9-14 yaş arası	Dusseldorf kentinin uluslararası olduğu üzerine
s.23 Sowieso	Erkek: Ernesto Maier	-	-	Tanışma
(Fransa) s.13 Themen aktuell	Kız Çocuğu: Victoria Roncart	Öğrenci	9-14	Duesseldorf kentinin uluslararası olduğu üzerine
(Japonya) s.13 Themen aktuell	Erkek Çocuğu: Kota Oikawa	Öğrenci	9-14	Dusseldorf kentinin uluslararası olduğu üzerine

(İsveç) s.13 Themen aktuell	Erkek Çocuğu: Sven Gustavsson	Öğrenci	9-14	Duesseldorf kentinin uluslararası olduğu üzerine
(Hindistan) s.13 Themen aktuell	Kız Çocuğu: Farbin Halim	Öğrenci	9-14	Duesseldorf kentinin uluslararası olduğu üzerine
(Polonya) s.16 Themen aktuell	Erkek: Ewald Hoppe	Elektrikçi	60	Kişinin tanıtımında
(Yeni Zelanda) s.17 Themen aktuell	Erkek: John Roberts	Mühendis	25-30	Restoran'da
(Yunanistan) s.23 Sowieso	Erkek: Dimitri	-	-	Tanışma
(ABD) s.23 Sowieso	Kadın: Jennifer	-	-	Tanışma
(Finlandiya) s.176 Studio d	Antti Nissila	Mainz'da çalışıyor.	27	Sevgililer Gününde mektup yazmak istiyor.
(Almanya) s.138 Studio d	Erkek: Walter Gropius	"Bauhaus" un kurucusu	1983- 1969	Büyük Britanya'ya kaçır Boston'da ölür. (Dışgöç)

Yabancı dil ders kitaplarında göçmenlere verilen kimlikler kitaplara göre farklılıklar göstermektedir. Studio d ders kitabında Türklere 3 kez, Çek, İtalyan, Nijeryalı, Rus, İspanyol, Çinli, Finlandiyalı ve Almanca konuşulan bir ülkenin dışında yaşayan biri olarak bir Alman 1 kez yer verilmiştir. Studio d adlı ders kitabında Türk kökenlilerin adları: Ayşe Demir, Emine Sevgi Özdamar ve Güler Erdoğan'dır. Ayşe Demir Almanya'da 2. ve 3. kuşağın yöneldiği gibi eşiyile birlikte gıda sektöründe çalışmaktadır. Emine Sevgi Özdamar ise Türk göçmenlerinin organik entelektüeller kesimini temsil etmektedir. Yine Güler Erdoğan göç ettiği ülkede hayata temizlikçi olarak başlamış olsa da eğitim alıp kuaför olmuştur. Studio d ders kitabında Çek Cumhuriyetinden gelen adı Alice Bradova yine bir kadındır. İtalyadan gelen Gabriella Calderari ise Alman erkek arkadaşıyla Münih'te birlikte yaşamakta ve Hukuk alanında eğitim görmektedir. Nijeryalı bayan Rebecca Akindutire'nin Almanya'da bulunma nedeni eğitimle ilgilidir. Rusya'dan verilen örnekte ise göç geçmişi 5 yıl olan bir çift bulunmaktadır. Erkek olan Pjotr elektrikçi olarak çalışmakta eşi Anna Brockmüller ise ev hanımıdır. Kızları Maria ticaretle uğraşırken oğulları Boris işsizdir. İspanyol Ramon Rodriguez bir müzisyendir. Alman ile evli olan bay Rodriguez geçici olarak dil eğitimi almak üzere Almanya'da bulunmaktadır. Çinli bayan Chunyan Almanya'da 3 aylığına bir Alman'ın yanında kalmıştır. Finlandiya'dan gelen, işçi bay Antti Nissilae yazacağı mektup için yardıma ihtiyaç duymaktadır. Son olarak Studio d kendi ülkesinden başka bir ülkeye zorunlu gidiş yapan birisini de örnek verir. Alman olan bay Walter Gropius Bauhaus'un kurucusudur. Yine Almanya'da yazılmış olan Themen aktuell kaynağının toplam üç sayfasında yabancılara değinilmektedir. Ders kitabının 13. sayfasında Düsseldorf kentinin uluslararası bir kent olduğunu vurgulamak için yabancı öğrencilere yer verilmiştir. Aynı kaynakta sayfa 16'da Polonyalı olan erkek Ewald Hoppe 60 yaşında ve elektrikçidir. Son olarak bir sonraki sayfada (s.17) Yeni Zelanda'dan gelen John Roberts yer almaktadır. Kendisi 25-30 yaşlarında bir mühendistir ve restoranda birisiyle tanışmaktadır. Yabancı dil öğretiminde kullanılan Sowieso adlı ders kitabında 5 ulus adı geçmekte, bunların 4'ü sayfa 23'de aynı bağlam içerisinde diğer biri de bir önceki sayfada yer almaktadır. Sayfa 22'de İtalyan erkek Aldo Serrano kendisini tanıtır. Bir sonraki sayfada da bir tanışma sahnesinde Rus erkek Boris Passov, Brezilyalı Ernesto Maier, Yunanlı erkek

Dimitri ve Amerikalı kadın Jennifer tanışır. Adları dışında herhangi bir veriye rastlanmamıştır. MEB tarafından yazılan Almanca ders kitaplarından Deutschstube’de ise Almanya’da bulunan Türkler dışında farklı ulustan kişiye yer verilmemiştir. Bu kaynakta sözü geçen ve kimlik kazandırılan örnekler de Studio d kaynağının aksine erkektir. Örneğin Futbolcu Ümit Özat okulu ziyarete gelecektir. Kendisinin Alman vatandaşı olmakla beraber Türk kökenli olduğu vurgulanmaktadır. Cengiz amca Berlin şehrine yeğeni misafir etmiştir. Yeğeni de kendisine bir teşekkür mektubu yazar. Yine Berlin’de Ömer Özdemir bir “Berlin Döner Kebap” restoranına sahip ve 15 yıldır Almanya’dadır. Son örnek ise Almanya’da bulunan ve 3. kuşağı temsil eden bir müzik gurubundan söz edilmektedir. Ekip, aynı zamanda öğrenci olan erkek çocuklarından oluşmaktadır ve adları Melih-Emre-Fikri ve Tolgahan’dır. Deutsch ist Spitze adlı kaynakta ise çokkültürlülük bağlamında yabancı algısına yönelik herhangi bir veriye rastlanmamıştır.

Sonuç

Yabancı dil kaynaklarında çokkültürlülüğe de yer verilmesi gerektiği ortak anlaşmalarla vurgulanmıştır. Buna bağlı olarak yabancı dil öğretimine yönelik hazırlanmış olan Alman dili ders kitaplarında çokkültürlülük bağlamında farklı uluslardan bireylere yer verme konusunda kaynaklar arasında farklılıklar olduğu gözlenmiştir. Almanya’da yazılmış olan Studio d göçmenlere ve Türkiye, Çek Cumhuriyeti, İtalya, Nijerya, Rusya, İspanya, Çin ve Finlandiya gibi farklı uluslara yer verirken Almanya’da yazılan her iki diğer kaynakta Themen aktuell ve Sowieso’da kitabın tanışma ve kendini tanıtırma bölümlerinin dışında yer verilmediği görülmüştür. Bununla beraber Brezilya, Fransa, Japonya, İsveç, İtalya, Rusya gibi çeşitli uluslardan gelen bireylere isimleriyle yer verilmiştir. Türkiye’de yazılan kaynaklarda ise Deutschstube kitabının dört farklı yerinde Almanya’da yaşayan Türk göçmenlere yer verilmiş, Deutsch ist Spitze kaynağında ise göç ve çokkültürlülükle ilgili bulgulara rastlanmamıştır. Yapılan araştırmada görülmüştür ki her ne kadar yabancı uyruklu bireylerden söz edilse de göç etmiş veya göç geçmişi olan, topluma uyum sağlamış, artık bulunduğu ülkenin toplumunun bir parçası olan bireylere kısıtlı sayıda yer verilmiştir. Her üç ülkeyi karşılaştırdığımızda her üç ülkeye de en çok göç veren ülkeler Türkiye ve Sırbistan’dır. Almanca konuşulan bu üç ülkeden yoğunluğa göre sıralamada sadece ikisinde yer alan ülkeler ise: Polonya, İtalya, Romanya, Hırvatistan ve Rusya’dır. Sadece birisinde adı geçen ülkeler ise Almanya, Bulgaristan, Bosna-Hersek, Suriye ve Yunanistan’dır. Ders kitaplarına bakıldığında 5 farklı ders kitabında Türkiye, Polonya, İtalya, Almanya, Fransa, İspanya ve Rusya’dan gelenlere yer verilirken Romanya, Suriye, Hırvatistan, Sırbistan, Bulgaristan, Bosna-Hersek, Slovakya, Portekiz, Kosova, Makedonya ve İngilizlere yer verilmediği gözlenmiştir. Bunların nedenleri farklı bakış açılarıyla ele alınabilir. Ne var ki eğer toplum içerisinde farklı kültürlerin birbirine eklenmesine, harmanlanmasına, çok yönlü ilişkilerin geliştirilmesine çaba harcanacaksa ve hoşgörü ve barışa destek verilmesinde yabancı dil öğretiminin büyük katkısı olduğu düşünülürse bu çok kültürlü yaşamlara günümüz gerçeği olarak daha ayrıntılı vurgu yapılması gerekmektedir. Topulukların birbirini ötekileştirmeleri yerine göç politikaları ve içinde buldukları ulusların yurttaşlık anlayışları ve uyum çalışmaları çerçevesinde herkesin birbirini anlamaya çalışmasını sağlamak açısından da biz yabancı dilcilere de önemli bir görev düşmektedir.

Kaynakça

Artukoğlu, O. Sökmen (2005) Yurtdışı İşçi Tasarruflarının Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Banka Sistemi ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri. Uzmanlık Tezi. T.C. Merkez Bankası İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü Ankara, Kasım 2005.

Atalay, Aysel (2005) Almanya'daki İşçi Tasarruflarının Değerlendirilmesi: Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat ve Süper Döviz Hesapları Örneğinde Bir Makro Analiz. Uzmanlık Tezi. T.C. Merkez Bankası İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü Ankara, Eylül 2005.

Aufderstraße, H./Bock, H./Gerdes, M./ Müller, J./Müller, H. (2011) Themen aktuell 1. Deutsch als Fremdsprache. Ismaning: Hueber Verlag.

Çakır, Mustafa (2015) Göçün 50. Yılında Türkiye Avusturya İlişkilerine Genel Bir Bakış. Kent Araştırmaları Dergisi Sayı 15, Ankara: Salmat Matbacılık, ss.132-148.

Dağhan, Ozan (2012) Göçün Tanımı. (Edt.: Gülmüş, Z) Türk-Alman İşgücü Anlaşması'nın 50. Yılında Almanya Türkleri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, s.53-60.

Funk, H./König, M./Scherling, T./Neuner, G. (1998) Sowieso. Deutsch als Fremdsprache für Jugendliche. Kursbuch 1. Berlin: Langenscheidt Verlag.

Funk, H./ Kuhn, Ch./ Demme, S. (2010) Studio d. Kurs und Übungsbuch A2. Berlin: Cornelsen.

Glause, H./ Göznek, S./ Özoğluöz, M.K./ Öz, V./ Pıtraklı, O./Spangenberg, E. (2011) Deutsch ist Spitze! Schülerbuch Band 1. MEB. İstanbul: Uniprint.

İncebel, F./ Balkan, F./ Dülger, M. (2014) Deutschstube. Ankara: MEB.

Soytürk, Mehmet (2012) Türkiye'den Avusturya'ya İşgücü Göçü. Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, Summer 2012, p. 2313-2328, Ankara-Turkey.

Yücel, Alev (2015) Batı Avrupa'da Göçmenliğin Değişen Algısı ve Türkiye Kökenli Göçmenler. Kent Araştırmaları Dergisi Sayı 15, Ankara: Salmat Matbacılık, ss.66-99.

Gramsci, A (2000) The Gramsci Reader: Selected Writings 1916-1935. (Yayımlayan: David Forgacs), New York: New York University Press.

URL:

-Vom Gastarbeiter zum Migranten.SWR International. 2011. - <http://www.swr.de/international/vom-gastarbeiter-zum-migranten-begriffswelten/-/id=233334/did=8765718/nid=233334/1s2kp5w/index.html> (Zugriff:27.06.2016)

-Anzahl der Ausländer in Österreich <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/293019/umfrage/auslaender-in-oesterreich-nach-staatsangehoerigkeit/> (Zugriff:28.06.2016)

-Bevölkerung mit Migrationshintergrund I (<http://www.bpb.de/nachschlagen/zahlen-und-fakten/soziale-situation-in-deutschland/61646/migrationshintergrund-i>) (Zugriff:31.05.2016)

-StatistikSchweizBevölkerung mit Migrationshintergrund <http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/themen/01/07/blank/key/04.html>(Zugriff:31.05.2016)